

בראשית פרק לו: יוסף ואחיו - החלומות, השנאה והמכירה

מבוא

בפרק לו אנו עוסקים בבני יעקב והקורות אותם לאחר יישובם בארץ. זוהי תחילתה הקשה של פרשת מכירת יוסף וגלגוליו למצרים. ביחידה נעסוק בחלומות יוסף, ובשליחותו לאחיו במהלכה הוא נמכר ומובל למצרים.

שאלה מכוונת למידה

- מה מספרים לנו הכתובים על מעשיהם של יעקב, יוסף והאחים וכיצד משפיעים המעשים על היחסים המורכבים בין יוסף ואחיו?
- המישור האנושי והמישור האלוקי וכיצד עלינו להבין את המציאות לאור שני המישורים?
- איך ייתכן שבני יעקב, שכולם שבטי יה, מגיעים לשנאה כזו?

השנאה ליוסף וחלומות יוסף

פרק לו פותח את החלק האחרון של ספר בראשית, העוסק בתולדות משפחתו של יעקב אבינו. עד עתה הציגה התורה במקביל, גם את תולדות צאצאי האבות שאינם שייכים לעם ישראל (בני ישמעאל, אלופי עשו) מכאן ואילך מתמקדת התורה רק בבני יעקב, שנים עשר שבטי יה.

בראשית לו

- וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען:
- אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היתה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלקה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם:
- וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים:
- ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם:

פסוק ב: "אלה תולדות יעקב..."

בראשית לו

- וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען:
- אלה תולדות יעקב, יוסף בן שבע עשרה שנה היתה רעה את אחיו בצאן ...

רש"י בראשית לו. ב

אלה תולדות יעקב - אלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהם וגלגוליהם (כלומר אלה הסיבות שבגללן הם עברו ממקום למקום) עד שבאו לכלל יישוב. סבה ראשונה "יוסף בן שבע עשרה" וגו' על ידי זה נתגללו וירדו למצרים. זהו אחר פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו.

רשב"ם בראשית לו, ב

אלה תולדות יעקב - ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט - ההגדות וההלכות והדינים - על ידי אריכות הלשון, ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים, מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים "אל תרבו בניכם בהגיון", וגם אמרו: "העוסק במקרא מדה ואינה מדה, העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו"...

וגם רבנו שלמה (רש"י), אבי אמי מאיר עיני גולה, שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב **לפרש פשוטו של מקרא**, ואף אני, שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל, נתווכחתי עמו ולפניו, והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים:

אלה תולדות יעקב - אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב. והנה זה הבל הוא. כי כל "אלה תולדות" האמור בתורה ובנביאים ובכתובים יש מהם שמפרשים **'בני האדם'** (הבנים שנולדו לאותו אדם) ויש מהם רבים שמפרשים **'בני בניו'**, כאשר פירשתי ב"אלה תולדות נח" (שבהמשך שם מסופר מי הם בניו ובני בניו של נח), ... וכך בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שנולדו לו במקום אביו (ובהמשך מסופר על בני בניו של עשו)...

ועתה כותב "אלה תולדות יעקב" - **בני בניו** שהיו שבעים והיאך נולדו. כיצד? יוסף בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו, ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו, והיו לו בנים בכזיב ובעדולם שלה ופרץ וזרח, ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה, ונולדו לו במצרים מנשה ואפרים, ושלח יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים. וכל זה היה צריך משה רבנו לכתוב, שעל זה הוכיחם "בשבעים נפש ירדו אבותיך" וגו'.

1. עיין בפסוק ב, ובדבר רש"י ורשבם וענה:

- א. "אלה תולדות יעקב..." כיצד פירוש ביטוי זה רש"י וכיצד פירש זאת הרשב"ם?
- ב. מהו העיקרון בדרכי הפרשנות שהרשב"ם מציג בדבריו, שאף רש"י מסכים עימו?

פסוק ב: "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רְעָה אֶל אָבִיהֶם" - דיבה של מי?

בראשית לו, ב

אֶלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב בֶּן שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רְעָה אֶת אָחִיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רְעָה אֶל אָבִיהֶם :

רש"י בראשית לו

והוא נער - שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה. את בני בלהה - כלומר ורגיל אצל בני בלהה, לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן. את דבתם רעה - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלתן לקה: על אבר מן החי - "וישחטו שעיר עזים במכירתו" (בראשית לו, לא), ולא אכלוהו חי. ועל דבה - שסיפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, (תהלים קה יז) "לעבד נמכר יוסף". ועל העריות - שסיפר עליהם, "ותשא אשת אדוניו" וגו' (בראשית לו, ז).

דבתם - כל לשון דבה פרלידי"ץ בלע"ז, כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר.

2. עיין בפסוק ב' ובדברי רש"י, וענה:

- א. מה הקושי במילים ו"הוא נער" שאליו מתייחס רש"י, וכיצד רש"י מיישב קושי זה?
- ב. לפי רש"י, מה יחסו של יוסף לבני השפחות?
- ג. לפי רש"י, דיבתם של אלו אחים הביא יוסף לאביו?
- ד. איך בא כאן לידי ביטוי המושג "מידה כנגד מידה"?
- ה. איך רש"י קורא מבחינה תחבירית את הפסוק? אילו מילים רש"י שם בסוגריים ואילו מילים הוא מוסיף?
- ו. מהי דמותו של יוסף לפי פירושו של רש"י? נמק.

☒ **רמב"ן בראשית לו, ב**

והוא נער את בני בלהה - שהיה עושה מעשה נערות, ממשמש בעיניו ומתקן בשערו. את בני בלהה - כלומר ורגיל את בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן. את דבתם רעה - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, לשון רש"י.

ואם כן למה לא הצילוהו בני השפחות, והוא אוהב אותם ומקרבן ומגיד לאביו על האחים בבזיונם? ואם נאמר שייראו מן האחים, והנה הם ד', וראובן עמהם, ויוסף עצמו, ותגבר ידם עליהם, ואף כי לא יבאו עמהם במלחמה. ועוד, כי נראה בכתוב כי כולם הסכימו במכירתו?

אבל לדעת רבותינו בבראשית רבה (פד ז): על כולם היה מוציא הדבה.

והנכון בעיני כי זה הכתוב שב לבאר מה שהזכיר (בתחילת פסוק ב'), ושיעורו (סדר המילים בכתוב לפי המשמעות הוא):

"יוסף, והוא נער בן שבע עשרה שנה, היה רועה בצאן את אחיו, את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו..."

או שיהיה "והוא" מושך אחר עמו (יש לקרוא את המילה "והוא" פעמיים), ומשפטו:

"(יוסף, בן שבע עשרה שנה היה רעה את צאן אחיו) **והוא נער והוא** את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו..."

יאמר (פירושו): כי הוא נער, והוא עם בני בלהה ועם בני זלפה נשי אביו תמיד, לא ייפרד מהם בעבור נערותו, כי להם ציווה אביהם שישמרוהו וישרתוהו, לא לבני הגבירות, והוא מביא מהם (על בני השפחות) דיבה רעה אל אביהם, ולכן ישנאוהו אלה הארבעה האחים (בני השפחות).

ואחר כך אמר "כי אביו אהבו", ויראו אחיו האחרים (בני הגבירות) כי אותו אהב אביהם יותר מכולם ויקנאו בו וישנאוהו. נמצא שנוא מכולם: בני הגבירות - יקנאו בו למה יאהב אותו מהם והם בני גבירה כמוהו, ובני השפחות, אשר לא יקנאו בזה למעלתו עליהם, ישנאו בו בעבור היותו מביא דבתם אל אביהם.

3. עיין בפסוק ב' ובדברי הרמב"ן, וענה:

א. מה הקושי שמייחס הרמב"ן למילים "והוא נער"?

ב. כיצד מיישב הרמב"ן את הקושי ואיך הוא קורא מבחינה תחבירית את הפסוק? (שתי אפשרויות)

ג. על מי מביא יוסף דיבה - לפי רש"י, לפי חז"ל בבראשית רבה, ולפי רמב"ן?

ד. מדוע הרמב"ן לא מקבל את הפירוש של רש"י?

ה. מדוע היה שנוא על בני לאה לפי רש"י, ומדוע היה שנוא על בני לאה לפי רמב"ן?

ו. מה היה יחסם של בני השפחות ליוסף לפי רמב"ן, ומה לדעתך היה יחסם ליוסף לפי רש"י?

פסוק ג: "בן זקונים"

בראשית לו, ג	
(ג) וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זָקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתוּבַת פָּסִים :	
רש"י	o רמב"ן
<p>בן זקונים - שנולד לו לעת זקנתו. ואונקלוס תרגם: "בר חכים הוא ליה" - כל מה שלמד (יעקב) מִשֵּׁם וְעָבַר מִסֵּר לוֹ. (שכן בלשון המקרא 'חכם' נקרא גם 'זקן'). דבר אחר: שהיה זיו איקונין (מראה הפנים) שלו דומה לו. ('זקונים' נוטריקון של זיו איקונין).</p>	<p>כי בן זקונים הוא לו - שנולד לו בעת זקנתו... לשון רש"י ואיננו נכון בעיני, כי הכתוב אמר שאהב את יוסף מכל בניו בעבור שהוא בן זקונים, וגם כל בניו נולדו לו בזקונו, והנה יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק כשנה או שנתים. והנראה בעיני כי מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו, והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא נקרא לו בן זקוניו בעבור שישרתו לזקוניו, והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה והיה עמו תמיד, ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק.</p>

4. עיין בפסוק ג' ובדברי רש"י ורמב"ן, וענה:

- א. לפי הפשט מדוע יעקב "אהב את יוסף מכל בניו"?
- ב. סכם את שלושת הפירושים של רש"י למושג "בן זקונים", לפי כל פירוש, הסבר כיצד מושג זה מבאר מדוע יעקב אהב את יוסף מכל בניו, ומה מאפיין את הקשר בין יעקב ליוסף?
- o ג. מדוע הרמב"ן דוחה את הפירוש הראשון של רש"י?
- o ד. כיצד מפרש הרמב"ן את המושג "בן זקונים", לפי פירושו - הסבר כיצד מושג זה מבאר מדוע יעקב אהב את יוסף מכל בניו?

פסוק ג: "כְּתוּבַת פָּסִים"

בראשית לו, ג	
וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זָקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתוּבַת פָּסִים :	
רש"י	
<p>פסים - לשון 'כלי מילת' (אריג איכותי), כמו "חור כְּרֶפֶס וּתְכֵלֶת" [אחוזה בְּחָבְלֵי בּוץ וְאַרְגָּמָן] (אסתר א ו'), וכמו [שנאמר על תמר שהיא לבשה] "כְּתוּבַת פָּסִים" (כי כן תלבשן בנות המלך הַבְּתוּלֹת מְעִילִים" (שמואל ב' יג יח), כמספור בפרשת), תמר ואמנון. ומדרש אגדה: על שם צרותיו, שנמכר לפוטיפר, ולסוחרים, ולישמעאלים, ולמדינים.</p>	

5. עיין ברש"י על פסוק ג' וענה:

- א. לפי כל פירוש ברש"י, מדוע הכותונת שיוסף קיבל מאביו נקראת "כותונת פסים"?
- ב. לפי כל פירוש ברש"י, מה מבטאת "כותונת הפסים"?

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה פד	
ועשה לו כתנת פסים - ריש לקיש אמר בשם ר' אלעזר בן עזריה: צריך אדם שלא לשנות בין בניו שעל ידי כתנת פסים שעשה אבינו יעקב ליוסף וישנאו אותו וגו'	

6. לפי מדרש רבה, מהי הביקורת של חז"ל על יעקב, ומה הלקח שעלינו ללמוד מכך?

חלומותיו של יוסף

בראשית לו

(ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנה אתו:
(ו) ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי:
(ז) והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה
והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי:
(ח) ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אתו על חלמתיו ועל דבריו:
(ט) ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר
הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי:

7. עיין בפסוקים ה-יא, וענה:

א. מה משותף לשני החלומות?

ב. מה שונה החלום השני מהחלום הראשון? (3 דברים)

פסוקים י-יא: תגובת יעקב לחלומות יוסף

בראשית לו

(י) ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו
ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחידך להשתחוות לך ארצה:
(יא) ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר:

רש"י בראשית לו, י-יא

ויגער בו - לפי שהיה מטיל שנאה עליו.

הבוא נבוא - והלא אמך כבר מתה. והוא (יעקב) לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלחה, שגדלתו כאמו. ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים. ויעקב נתכוון (ע"י הגערה) להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו, לכך אמר לו "הבוא נבוא" וגו', כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל.

שמר את הדבר - היה ממתין ומצפה מתי יבא, וכן (ישעיה כו ב) "שומר אמונים", וכן (איוב יד טז) "לא תשמור על חטאתי", (שפירוש: למה) לא תמתין (עם העונש על חטאתי).

8. עיין בפסוקים י-יא ובדברי רש"י, וענה:

א. מהי התגובה הכפולה של יעקב כשהוא שמע את החלומות של יוסף? מה הקושי העולה מתגובה כפולה זו?

ב. לפי רש"י, כיצד שכנע יעקב את בניו שחלומותיו של יוסף אין בהם ממש? וכיצד הוא מיישב את הקושי?

ג. לפי רש"י מה יחסו האמיתי של יעקב לחלומות של בנו? אם כן מדוע הוא גער ביוסף לפני האחים? (2 הסברים)

יוסף הולך לאחיו בשליחות אביו

על רקע מערכת היחסים המסובכת בין האחים, שלמדנו בפסוקים א-יא, נשלח יוסף להיפגש עם אחיו:

בראשית לו

(יב) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם:

(יג) ויאמר ישׂראל אל יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני:

(יד) ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שקמה:

(טו) וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש:

(טז) ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים:

(יז) ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן:

פסוק יג: יוסף הולך בשליחות אביו - "הנני"

בראשית לו, יג (יוסף ואחיו)

ויאמר ישׂראל אל-יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם, ויאמר לו הנני....

רש"י

הנני- לשון עונה וזריזות, נזדרז למצות אביו, ואף על פי שהיה יודע באחיו ששונאין אותו.

בראשית כב (עקידת יצחק)

(א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את-אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני....

(ז) ויאמר יצחק אל-אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנני האש והעצים ואינה השׂה לעלה....

(יא) ויקרא אליו מלאך ה' מן-השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני....

בראשית כז (ברכת יצחק לעשו)

א ויהי כ-זקן יצחק ותבכהו עיניו מראת ויקרא את-עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני....

9. בבראשית לו פסוק יג יוסף עושה שימוש במילה "הנני", ננסה להבין את משמעותה של מילה זו אצלנו.

א. עיין בבראשית כב, ובבראשית כז. לפי הפשט, מה המשמעות של המילה "הנני" בכל אחד מן המקומות הללו.

ב. רש"י אצלנו (בראשית לו, יג) חרג מהמשמעות הפשוטה של המילה "הנני" ונתן לה משמעות אחרת. מהי?

ג. מה הביא את רש"י אצלנו להציע משמעות חריגה למילה "הנני"? מה ההבדל בין ה"הנני" אצלנו לשאר ה"הנני"?

ד. איזה שבח של יוסף נלמד מהמילה "הנני"?

פסוק יד: "וישלחהו מעמק חברון..."

רש"י בראשית לו יד

מעמק חברון - והלא חברון בהר, שנאמר "ויעלו בנגב ויבא עד חברון" (במדבר יג, כב), אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק

הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע

מאות שנה" (בראשית טו, יג).

10. עיין בפסוק יד ובדברי רש"י, וענה:

א. מה קשה לרש"י על המילים "מעמק חברון"?

ב. רש"י מיישב את הקושי בהסבר שהמילים "מעמק חברון" אינן מתארות תיאור גיאוגרפי אלא מהוות רמז

סמלי. מה מבקש הכתוב לרמוז לנו באמצעות מילים אלה, על שליחותו של יוסף?

הסיבתיות הכפולה

מה גרם לאירועים מסוימים בתנ"ך להתרחש? "הסיבתיות הכפולה" יש בה כדי להציע הסבר בשני מישורים שונים:
א. **במישור האנושי-הארצי**: הסבר שאירוע מסוים התרחש כתוצאה של סיבה ומסובב ארציים, אנושיים וטבעיים.
ב. **במישור האלוקי-רוחני**: הסבר שאירוע מסוים התרחש כתוצאה מהתערבות אלוקית רוחנית וזה כחלק מתוכנית כללית של ה' לנהל מהלכים היסטוריים בעולם לפי רצונו.

11. יעקב שולח את יוסף מעמק חברון לאחיו הנמצאים באזור שכם. הסבר את האירוע הזה ע"פ ה"סיבתיות הכפולה". היעזר ברש"י על פסוק יד.

12. **שאלה למחשבה**: המדרש המובא ברש"י מצביע על סיבה עמוקה לכך שיעקב שולח את יוסף לשכם, האם יעקב עצמו מודע לסיבה העמוקה?

וימצאהו איש

בראשית לו

(טו) וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהָנָה תַעֲהָ בְשַׂדֵּה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תִּבְקֹשׁ :
(טז) וַיֹּאמֶר אֶת אַחִי אֶנְכִי מִבְּקֶשׁ הַגִּידָה נָא לִי אֵיפֹה הֵם רְעִים :
(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֲמָרִים גְּלָהָה דְתִינָה וַיִּלְךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדִתָּן :

רמב"ן בראשית לו, טו

וימצאהו איש והנה תעה בשדה - יאמר כי הוא תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך, ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם. ויאריך הכתוב בזה, להגיד כי סיבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו.
ולהודיענו עוד, **כי הגזרה אמת והחריצות שקר**, כי זמן לו הקדוש ברוך הוא מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם. ולזה (האיש שהורה ליוסף את הדרך) נתכוונו רבותינו (בבראשית רבה פד יד) באמרם כי האישים האלה הם מלאכים, שלא על חנם היה כל הסיפור הזה, להודיענו כי עצת ה' היא תקום.

13. בפסוקים טו-יז מסופר שיוסף לא מצא בתחילה את אחיו ואז הוא פגש איש שכיוון אותו. התורה מאריכה בפירטי האירוע הזה, וקשה להבין לשם מה התורה האריכה בכך. הרמב"ן לומד מאריכות זו לקח הן ב"מישור האנושי" והן ב"מישור האלוקי".
א. מה לומד הרמב"ן על **התנהגותו האנושית** של יוסף מאירוע זה? ומה הוא לומד אודות **המהלך האלוקי** שמתרחש באירוע זה?
ב. במישור האלוקי הרמב"ן קובע כלל עקרוני **"כי הגזרה אמת והחריצות שקר"** ציין ארבע פרטים בסיפור שמוכחים קביעה זו.

המפגש בין יוסף לאחיו

בראשית לו

- (יח) ויראו אתו מרחק ובטרים יקרב אליהם ויתנבלו אתו להמיתו :
 (יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא :
 (כ) ועתה לכו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו :
 (כא) וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש :
 (כב) ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשליחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו :
 (כג) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו :
 (כד) ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים :
 (כה) וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וימליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה :
 (כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו :
 (כז) לכו ונמכרנו לישמעאלים ונדנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו :

14. בפסוקים יח – כז, עולות שלוש הצעות מה לעשות ליוסף. מי הציע כל הצעה? מה הייתה ההצעה? ומה הייתה המטרה של כל הצעה?

המטרה	ההצעה	המציע
		א.
		ב.
		ג.

הצעת האחים

בראשית לו

- (יח) ויראו אתו מרחק ובטרים יקרב אליהם ויתנבלו אתו להמיתו :
 (יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא :
 (כ) ועתה לכו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו :

15. האחים שונאים את יוסף (פסוק ד) ומכנים אותו "בעל החלומות". האם לדעתך זה כינוי שבא לבטא שהאחים מלגלים על יוסף ועל חלומותיו כי אין בהם ממש, או שזה כינוי שבא לבטא חשש מפני יוסף וחלומותיו? נמק.

☒ מדוע האחים רצו להרוג את יוסף?

מפשוטו של מקרא עולה לכאורה שרגשות הקנאה והשנאה של האחים ביוסף אחיהם הביאו אותם לבקש להרוג, ועל כך כבר הזהירנו החכם מכל אדם: "אֲכַזְרִייתָ, חֲמָה, וְשִׁטְףְּ אָף, וַיְמִי יַעֲמֹד לְפָנַי קִנְאָה" (משלי כו, ד וראה במצודת דוד) וכן מצאנו במדרש: "ר' מנא אומר במכירת יוסף לקו השבטים ולא נתכפר להם עוונם עד שמתו. ועליהם הכתוב אומר 'אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו' (מדרש תנחומא וישב, סימן ב). השאלה בדבר כוונת האחים לפגוע בחיי יוסף, תלויה אותנו לאורך לימוד הפרקים הבאים עד שתיסגר בלימוד תהליך החזרה בתשובה של האחים. ישנם פרשנים אשר ניסו להבין באופן מעמיק מה עומד מאחורי תכנית האחים. אחד הפרשנים שעסקו בכך הוא הספורנו:

☒ ספורנו בראשית לו, יח

וַיִּתְנַפְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ - הִנֵּה לְשׁוֹן נֹכַח יוֹרָה עַל הַמְצָאָה (כוונה) לְהַרְע... אָמַר שֶׁחֲשָׁבוּ אֶת יוֹסֵף בְּלִבָּם נוֹכַח (שבא) לְהַמִּית, וְשָׂבָא אֲלֵיהֶם לֹא לְדַרְשׁ שְׁלוֹמָם, אֲלָא לְמַצָּא עֲלֵיהֶם אֶלְיָהָ אוֹ לְהַחֲטִיֵּאם, כְּדֵי שִׁיקְלָלֵם אֲבֵיהֶם אוֹ יַעֲנִישֵׁם הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וַיִּשְׂאֵר הוּא לְבָדוֹ 'בְּרוּךְ מְבָנִים'...
וּבִזְהָ הוֹדִיעַ מָה הָיָה לָהֶם, בְּהִיּוֹת כָּלֵם צְדִיקִים גְּמוּרִים עַד שֶׁהָיוּ שְׁמוֹתָם לְפָנַי ה' לְזַכְרוֹן (על החושן), אִיךְ נִוְעָדוּ לֵב יְחַדּוּ לְהַרְגֵּ אֶת אַחֵיהֶם אוֹ לְמַכְרוֹ, וְלֹא נִחְמָו עַל הַרְעָה?! כִּי גַם כְּשֶׁאָמְרוּ "אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אַחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוּ אֲלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית מב, כא), לֹא אָמְרוּ שֶׁתְּהִיָּה אֲשַׁמְתֶּם עַל מְכִירְתוֹ אוֹ מִיְתָתוֹ אֲלָא עַל אֲכַזְרִיּוּתָם "בְּהִתְחַנְּנוּ"!
וְהִנֵּה הִגִּיד הַכְּתוּב כִּי צִירוֹ בְּלִבָּם וְחֲשָׁבוּ אֶת יוֹסֵף לְנוֹכַח וּמִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשָׁם לְהַמִּיתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא אוֹ בְּשֵׁנֵיהֶם, 'וְהִתְוָרָה אֲמָרָה הִבָּא לְהַרְגֵּד הַשֵּׁפֶס לְהַרְגוֹ' (סנהדרין עב, א).

16. עיין בפסוקים יח-כ, ובדברי הספורנו וענה:

- א. לפי הספורנו, מדוע האחים רצו לנקוט בכזו תכנית אכזרית להורגו?
- ב. כיצד מוכיח הספורנו את הסברו מהכתוב בבראשית פרק מב?

הצעת ראובן

בראשית לו

(כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלַחוּ מִיָּדָם וַיֹּאמְרוּ לֹא נִכְנָו נַפְשׁ:

(כב) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם

השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידי להשיבו אל אביו:

רש"י בראשית לו, כב

למען הציל אותו - רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולך, לא יתלה הסרחון אלא בי.

17. עיין בפסוקים כא-כב ובדברי רש"י וענה:

- א. מהם שני חלקי הכתוב, לדעת רש"י, ומי אומר כל אחד מה?
- ב. מה הייתה המטרה האמיתית של ראובן בהצעתו? ומה היה המניע של ראובן להעלות את הצעה שלו?
- ג. הבא הוכחה מהמשך הפרק שאכן זו הייתה המטרה שלו?

כותונת הפסים

בראשית לו

(כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אָחִיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתֹנֶתוֹ אֶת כְּתֹנֶת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו :
...
(לא) וַיִּקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בַּדָּם :

18. האחים שומעים לעצת ראובן ולא שולחים את ידם ביוסף. הם מפשיטים את יוסף מכותנתו ומשליכים אותו לבור.
א. מדוע הם מפשיטים אותו מכותנת הפסים, מה היא מסמלת עבורם?
ב. **שאלה למחשבה**: מה עומד מאחורי טבילת הכותונת בדם ושליחתו ליעקב?

הבור

בראשית לו, כד

וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלַכְהוּ אֹתוֹ הַבְּרֶה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם :

רש"י

והבור רק אין בו מים - ממשמע שנאמר "והבור רק", איני יודע ש"אין בו מים"
מה תלמוד לומר "אין בו מים", מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

19. עיין בפסוק כד ובדברי רש"י וענה:
א. מה היה קשה לרש"י בפסוק? וכיצד הוא יישב את הקושי?
ב. מהו ניתן ללמוד על מקום השלכתו של יוסף מתיאור זה? ומדוע זה חשוב לתאר כך את המקום?

בראשית לו

(כד) וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלַכְהוּ אֹתוֹ הַבְּרֶה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם :
(כה) וַיִּשְׁבוּ לְאָכַל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אַרְחַת יִשְׁמַעֲאֵלִים...

20. מה ניתן ללמוד מהכתוב "וַיִּשְׁבוּ לְאָכַל לֶחֶם" על האווירה ששרתה בין האחים בזמן שיוסף נמק בור?

הצעת יהודה

בראשית לו

(כה) וַיִּשְׁבוּ לְאָכַל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אַרְחַת יִשְׁמַעֲאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד
וַיִּמְלִיכֵהֶם נְשָׂאִים נְכֹאֵת וַצָּרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה :
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחִיו מֶה בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת אַחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ :
(כז) לָכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִּשְׁמַעֲאֵלִים וְנִדְּנוּ אֶל תְּהִי בּוֹ כִּי אַחִינוּ בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אָחִיו :

21. עיין בפסוקים כה-כז וענה:
א. מה עשה יוסף בבור כל אותה זמן שהאחים יושבים ואוכלים? היעזר בפרק מב פסוק כא.
ב. באילו נסיבות יהודה מציע לאחים למכור את יוסף?
ג. באילו נימוקים הוא משתמש? במה הם דומים ובמה הם שונים מהנימוקים של ראובן?

○ מי מכר את יוסף?

22. עיין בפסוקים כה-ל ובדברי הפרשנים רש"י ורשב"ם, וענה על השאלות המובאות בטבלה.

בראשית לו

(כה) וַיָּשָׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ

וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד וּגְמָלִיהֶם נִשְׂאִים נְכֹאֵת וַצָּרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִם:

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אֶחָיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת אֶחָיו וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ:

(כז) לָכוּ וְנִמְכְּרוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים וַיִּדְנוּ אֶל תְּהִי בּוֹ כִּי אֶחָיו בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו:

(כח) וַיַּעֲבְרוּ אֲנָשִׁים מִדִּינִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר

וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לְיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיְבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרַיִם:

(כט) וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו:

(ל) וַיָּשָׁב אֶל אֶחָיו וַיֹּאמֶר הִילָד אֵינְנוּ וְאֲנִי אֲנִי אָנִי בָּא:

○ רשב"ם

(כח) ויעברו אנשים מדיינים - בתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור, לבלתי אכול על הדם, וממתיינים היו לישמעאלים שראו. וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדיינים אחרים דרך שם, וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדיינים לישמעאלים, ויש לומר שהאחים לא ידעו, ואף על פי כן אשר כתב "אשר מכרתם אותי מצרימה" (בראשית מה, ד), יש לומר שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו. זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא.

○ רש"י

(כח) וימשכו - בני יעקב את יוסף מן הבור, וימכרוהו לישמעאלים, והישמעאלים למדיינים, והמדיינים למצרים. (כט) וישב ראובן - ובמכירתו לא היה שם, שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו.

- א. "וימכרו את יוסף" - לפי הרשב"ם, מי מכר את יוסף?
- ב. לפי הרשב"ם, מי הוציא את יוסף מהבור?
- ג. הבא ראיה (תחבירית) לרשב"ם מפסוקים כה-כח.
- ד. לפי הרשב"ם, תאר את גלגולי מכירת יוסף עד הגיעו למצרים.
- ה. עיין בפסוק כט, הצע הסבר לשיטת הרשב"ם מדוע ראובן מופתע שיוסף נמכר?

- א. "וימכרו את יוסף" - לפי רש"י, מי מכר את יוסף?
- ב. לפי רש"י, מי הוציא את יוסף מהבור?
- ג. הבא ראיה (עניינית) לרש"י מפסוקים כה-כח.
- ד. לפי רש"י, תאר את גלגולי מכירת יוסף עד הגיעו למצרים.
- ה. עיין בפסוק כט, לפי רש"י למה ראובן מופתע שיוסף נמכר?

23. לאיזה מן הפירושים מסייע כל אחד מו הפסוקים הבאים? נמק את תשובתך.

	(א) בראשית לו, לו והמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים
	(ב) בראשית לו, א "ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה".
	(ג) בראשית מ, טו "כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור".
	(ד) בראשית מה, ד ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה

24. שאלה למחשבה: מה זה משנה בכלל, מי מכר למי את יוסף וכיצד הוא הגיע בסופו של דבר למצרים?

סוף המעשה

<p>בראשית לו</p> <p>(לא) ויקחו את כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבילו את הכתנת בדם : (לב) וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתנת בנד הוא אם לא : (לג) ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף : (לד) ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים : (לה) ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאו להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה ויבך אתו אביו : (לו) והמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים : פ</p>
